

МАЪНАВИЙ МЕРОС – маънавий тараққиёт маҳсули, инсон ақл-заковати билан яратилган, келажак авлодни эзгу тараққиёт сари етаклаш хус-ятига эга бўлган, кишиларнинг онги ва дунёқарашининг ўсиши, оламни билиш ва ўзлаштириш борасидаги саъй-ҳаракатларига куч-қувват берадиган аجدодлардан авлодларга ўтиб келаётган азалий қадриятлар мажмуини ифодаладиган т. М.м. аجدодлар тажрибаси, қолдирган маънавий бойликларининг келгуси авлодларнинг амалий фаолияти, тафаккур тарзида қандай аҳамият касб этишига кўра, якка шахс, алоҳида гуруҳ ёки муайян миллат вакилларига тегишли бўлиши мумкин. Улар маълум миллий тилда яратилгани, миллий мад-й-маънавий анъаналар, қарашларни акс эттиришига кўра миллатга, маълум бир ҳудудда истиқомат қилувчи турли миллатларни қамраб олиши хус-ятига кўра жамиятга, маълум бир давлат ҳокимияти амал қилиб турган даврда яратилганига кўра давлатга, инсоният тарихида тутган юксак ўрнига кўра цивилизацияга хос бўлиши ҳам мумкин.

Президентимизнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида таъкидланганидек, **“Ҳар қайси халқ ёки миллатнинг маънавиятини унинг тарихи, ўзига хос урф-одат ва анъаналари, ҳаётий қадриятларидан айри ҳолда тасаввур этиб бўлмайди. Бу борада, табиийки, маънавий мерос, маданий бойликлар, кўхна тарихий ёдгорликлар энг муҳим омиллардан бўлиб хизмат қилади”**. Ш-дек, М.м. бир вақтнинг ўзида миллат, давлат, минтақа ва бутун имкониятга тегишли бўлиши ҳам мумкин. Мас., Имом Бухорий ва Имом Термизийнинг диний-маър-й мероси, Абу Али ибн Синонинг тиббиётга оид ёки Мирзо Улуғбекнинг астрономияга доир кашфиётлари, нафақат миллатимиз ва минтақамизда истиқомат қилаётган халқлар, балки жаҳон цивилизацияси, мад-тидан ўрин олган бебаҳо М.м ҳисобланади. М.м. моддий меросдан фарқли равишда оламда ва инсоннинг ички дунёсида рўй берган, бераётган ёки бериши мумкин бўлган интеллектуал ва психологик ҳолатлар, хатти-ҳаракатлар, амалий фаолият ва унинг натижаларини англашга кенг имкониятлар яратиши билан қадрлидир. Шу билан биргаликда, М.м.ни моддий меросга қарама-қарши қўйиб бўлмайди. Чунки бизгача етиб келган моддий мерос инсоннинг онгига таъсири н. назаридан айни вақтда М.м.га айланиши ҳам мумкин. Мас., бизга қадар етиб келган узоқ ўтмишда яратилган тарихий обидалар моддий меросга мансуб бўлса-да, улардаги муҳандислик, безак ишлари, қурилиш тарихи ва унга оид ашёларининг тайёрланиши, бунёдкорлари ва б. жиҳатларига кўра М.м.га айланади. Худди ш-дек, моддий неъматлар ишлаб чиқариш технологиялари ва ускуналари моддий меросга мансуб бўлса-да, бу борадаги анъаналарнинг аجدодлардан авлодларга ўтиши М.м. тарзида амалга ошади. Шу жиҳатдан олиб қараганда, инсониятнинг ёзма манбаларда акс этмаган кўплаб табиий кўникмалари М.м. тарзида аجدодлардан авлодларга ўтиб келади. Ёзувнинг пайдо бўлиши М.м.ни сақлаш ва бойитиш йўлидаги инсоният эришган энг катта ютуқ ҳисобланади. Ёзув туфайли ҳозирги илм-фанда инсон тараққиёти, жумладан, М.м.ининг беш минг йилдан ортиқ тарихи, ер ва коинот жисмларининг бир неча миллион йиллик даври ҳақидаги маълумотлар жамланган. Кишилар онги, ички дунёси, тафаккур

тарзи, ҳис-туйғуларига таъсир этиб, уларни бойитиш, ривожлантириш, янги ғоявий йўналишларга бошқариш М.м.нинг асл моҳиятини ифодалайди. Ш-дек, бугунги кунда М.м.нинг одамлар ҳаёт тарзига чуқур таъсир этадиган қадрият сифатида аҳамияти тобора яққол намоён бўлмоқда.

И.А.Каримовнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида таъкидланганидек, **«Шарқ оламида, жумладан, Ўрта Осиё шароитида жамоа бўлиб яшаш туйғуси ғоят муҳим аҳамият касб этади ва одамларни бир-бирига яқинлаштиришга, бир-бирини қўллаб-қувватлаб ҳаёт кечиретишга замин туғдиради. Шу маънода, халқимизнинг турмуш ва тафаккур тарзига назар ташлайдиган бўлсак, бошқаларга ҳеч ўхшамайдиган, минг йиллар давомида шаклланган, нафақат ўзаро муомала, балки ҳаётимизнинг узвий бир қисми сифатида намоён бўладиган бир қатор ўзига хос хусусиятларни кўрамиз. Мисол учун, тилимиздаги меҳр-оқибат, меҳр-муҳаббат, меҳр-шафқат, қадр-қиммат деган, бир-бирини чуқур мазмун билан бойитадиган ва тўлдирадиган хусусиятларни олайлик. Бундай тушунчалар асрлар мобайнида эл-юртимизнинг дунёқараши, маънавий ҳаётининг негизи сифатида вужудга келган, онгу шууримиздан чуқур жой олган буюк қадриятларнинг, маънавий мероснинг амалий ифодасидир. Масалан, эзгу одатимизга айланиб кетган меҳр-оқибат тушунчасини оладиган бўлсак, унинг жуда теран тарихий, миллий, диний илдизлари борлигини кўриш мумкин. Бу аввало, инсоннинг инсон билан, қўшнининг қўшни билан, қариндошнинг қариндош, оиланинг оила билан, энг муҳими, шахснинг жамият билан уйғун бўлиб яшашини, етим-есир, бева-бечора ва ногиронларга, мусофирларга саховат кўрсатиш, сидқидилдан, беғараз ёрдам беришни англатади ва бундай хусусият халқимизнинг маънавий оламига сингиб кетганини ҳеч ким инкор эта олмайди».** Демак, бундай қадриятлар а.лардан-а.ларга М.м. сифатида ўтиб келаётгани рад этиб бўлмас ҳақиқатдир. Шу жиҳатдан олиб қараганда, жамият тафаккуридаги ғоявий, мафкуравий, маър-й, мад-й, диний ва ахлоқий қадриятлар, дунёқараш, урф-о., анъаналар ва муносабат лар келажак авлоднинг М.м.ини белгилайди. Мад-й қадриятлар ва М.м. минг йиллар мобайнида халқимиз учун қудратли маъ-ят манбаи сифатида хизмат қилиб келган. Узок вақт давом этган кучли мафкуравий тазйиққа қарамай, Ўз-н халқи авлоддан авлодга ўтиб келган ўз тарихий ва мад-й қадриятларини ҳамда ўзига хос анъаналарини сақлаб қолишга муваффақ бўлди. Мустақиллигимизнинг дастлабки кунлариданок аждоқларимиз томонидан кўп а.лар мобайнида яратиб келинган ғоят улкан, бебаҳо маънавий ва мад-й меросни тиклаш давлат сиёсати даражасига кўтарилган ниҳоятда муҳим вазифа айланди. Ўз-ни янгилаш ва ривожлантиришнинг ўз йўли М.м. н.назаридан тўртта асосий негизга асосланади. Бу негизлар: умуминсоний қадриятларга содиқлик; халқимиз М.м.ини қайта тиклаш, мустаҳкамлаш ва ривожлантириш; инсоннинг ўз имкониятларини эркин намоён қилиши; ватанпарварлик. Ҳозир Ўз-н деб аталувчи ҳудуд, яъни бизнинг Ватанимиз нафақат Шарқ, балки умумжаҳон цивилизацияси бешикларидан бири бўлганини бутун жаҳон тан олмоқда. Бу

кадимий ва табаррук тупрокдан буюк алломалар, фозилу фузалолар, олиму уламолар, сиёсатчилар, саркардалар етишиб чиққан. Диний ва дунёвий илмларнинг асослари мана шу заминда яратилган, сайқал топган. Милодгача ва ундан кейин қурилган мураккаб сув иншоотлари, шу кунгача кўрку файзини, маҳобатини йўқотмаган осори атиқаларимиз қадим-қадимдан юртимизда деҳқончилик, хунармандчилик мад-ти, меъморчилик ва шаҳарсозлик санъати юксак бўлганидан далолат беради. Бешафқат давр синовларидан омон қолган, энг қад. тошёзувлар, битиклардан тортиб, бугун кутубхоналаримиз хазинасида сақланаётган 20 мингдан ортиқ қўлёзма, уларда мужассамлашган тарих, адабиёт, санъат, сиёсат, ахлоқ, фал., тиббиёт, математика, физика, кимё, астрономия, меъморчилик, деҳқончиликка оид ўн минглаб асарлар бизнинг бекиёс маънавий бойлигимиз, ифтихоримиздир. Бу қадар катта меросга эга бўлган халқ дунёда кам топилади. Халқимизнинг ҳақиқий М.м.и бўлмиш имон, инсоф, меҳр-оқибат, андиша, ор-номус, каттага ҳурмат, кичикка иззат, меҳмондўстлик, юртга ва халққа садоқат каби фазилатларини асраб-авайлаб, келажак авлоднинг қон-қонига сингдириш, жамият кундалик ҳаётида доимо устуворлик касб этиши тўғрисида сўз кетар экан, авваламбор, диндорлар, дин пешволари билан яқиндан ҳамкорликда, ҳамжиҳатликда иш олиб бориш зарурияти ҳисобга олиниши керак бўлади. Инсоннинг руҳий покланиши, ахлоқий тарбияси, эл-юрти тинчлигини ўйлаши, осойишта фаолият юритиши ва миллатлар тотувлигини сақлаши билан боғлиқ қадриятларни ифодаловчи М.м.ни ўзлаштиришда дин билимдонларининг ўрни яққол кўриниб туради. Бундан ташқари, диёримиз халқи қадим замонлардан ўзларига маълум бўлган инсоният билан ҳамфикр бўлиб келдилар, яқиндан алоқа боғлаб яшадилар. Бунга кўпдан-кўп мисоллар бор. Осиёнинг қаъридан Яқин Шарққа, Европа ва Африкага олиб борадиган Буюк Ипак йўли, бутун мад-й оламга таниқли олимлар ва мутафаккирлар, Самарқанд, Бухоро, Шаҳрисабз, Хива сингари давлатлар ва шаҳарлар яратувчилари бўлмиш улуғ аجدодларимизнинг ижодиёти ўзининг улуғворлиги ва гўзаллиги билан ҳозиргача ҳаммани лол қолдирган М.м.ни етказиб берди. Президент Ислом Каримов аждодларимизнинг руҳи поклари ва урф-о.лари, бизнинг энг яхши анъаналаримиз, М.м.нинг қайта тикланиши ислохотларнинг муваффақиятга эришиши, мам-тимиз тараққиётининг муҳим омиллари эканини алоҳида таъкидлаган. Маълумки, а.лар мобайнида халқимизнинг юксак маъ-ят, адолатпарварлик, маърифатсеварлик каби эзгу фазилатлари Шарқ фал.си ва ислом дини таълимоти билан узвий равишда ривожланди. Ўз навбатида, бу фал-й-ахлоқий таълимотлар ҳам халқимиз даҳосидан баҳра олиб бойиб борди. Бугун яратилаётган М.м.имиз ана шу фал.га уйғун ҳолда, Хожа Аҳмад Яссавий, Хожа Баҳоуддин Нақшбанд, Имом Бухорий, Имом Термизий, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий, Бобур Мирзо сингари мутафаккир аждодларимизнинг доно фикрларига уйғун ҳолда шаклланиши лозим. Ўз-н халқи минглаб йиллар давомида барпо этилган улкан М.м. билан фахрланади. Самарқанд, Тошкент, Бухоро, Хива, Шаҳрисабз, Термизнинг ноёб тарихий ёдгорликлари, Буюк Шарқ мутафаккирлари ал-Бухорий, ат-Термизий, Аҳмад Яссавий, Баҳоуддин

Нақшбанд, ал-Беруний, Абу Али ибн Сино, Муҳаммад Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Алишер Навоий, Мирзо Улуғбек, Бобур асарлари бутун башариятнинг бебаҳо мулки бўлиб қолди. Халқнинг тарихий руҳи уйғонмоқда, маъ-ятнинг кўзи очилмоқда, шу туфайли одамлар қалбида миллий ғурур, она заминга меҳр-муҳаббат туйғулари камол топмоқда. Халқимизнинг Беруний, Ибн Сино, Хоразмий, Фарғоний, Имом Бухорий, Имом Термизий, Баҳоуддин Нақшбанд, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Бобур, Паҳлавон Маҳмуд, Султон Вайс, Носириддин Рабғузий, Сулаймон Боқирғоний, Баҳоуддин Валад ва унинг буюк фарзанди Жалолиддин Румий, Абулқосим Али Хоразмий, Исмоил Журжоний, Сирожиддин Саккокий, Мунис, Огаҳий, Баёний, Сафо Муғанний, Чокар, Шерозий, Ҳожихон, Бола бахши, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Беҳбудий, Усмон Носир сингари ўнлаб ва юзлаб буюк фарзандлари М.м.ининг — абадиятининг халққа қайтарилиши мустақил Ўз-ннинг энг ёрқин ютуқлари қаторидан жой олди. Шунга кўра айтиш мумкинки, бирон-бир жамият маънавий имкониятлари, одамлар онгида маънавий ва ахлоқий қадриятларни ривожлантирмай ҳамда мустаҳкамламай туриб, ўз истиқболини тасаввур эта олмайди. Урф-о.лар, анъаналар, халқ оғзаки ижоди, фан, адабиёт, санъат ва б. ҳам М.м. таркибида муҳим аҳамият касб этади. Истиқлол йилларида М.м.нинг ушбу соҳалардаги таркибий қисмларига нисбатан ҳам муносабат тубдан ўзгарди. Уларнинг ҳар томонлама тараққиёти учун кенг имкониятлар яратиш устувор вазифалардан бирига айланди.